

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A PTE TTK Földrajzi Intézet
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszékének,
valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata

Tartalom

SOMOGYI KRISZTINA 2

Beszélgetés Tóth Zoltán építésszel

HUSZ MÁRIA 10

Apollói princípium és modern
településszervezés

BÉRES GÁBOR 18

Regionális EKF pályázatok (DDOP-4.1.1.D)
szakmai értékelésének főbb szempontjai

SRAGNER MÁRTA 22

Kulturális földrajz - Pécs témakörben
megjelent publikációk bibliográfiája
(1997-2010)

HÍREK 28

Főszerkesztő

LÁSZLÓ MÁRIA

Főszerkesztő-helyettes

PIRISI GÁBOR

Szerkesztőbizottság tagjai

PAP NORBERT (ELNÖK)

TRÓCSÁNYI ANDRÁS

SITÁNYI LÁSZLÓ

FRANCK GUÉRIT

GÁLOSI-KOVÁCS BERNADETT

M. CSÁSZÁR ZSUZSA

Lapszerkesztő

SZEBÉNYI ANITA

Olvasószerkesztő

SZENTIRMAI LÁSZLÓ

Szerkesztőség

7624 PÉCS, IFJÚSÁG ÚTJA 6. TEL: 72/501-531

HTTP://BALKANCENTER.TTK.PTE.HU

Kedves Olvasóink!

Tavalyi lemaradásunkat idén új lendülettel szeretnénk kompenzálni. Ennek jegyében a korábbi gyakorlattól eltérően egy hónappal hamarabb rukkolunk ki a Területfejlesztés és Innováció 2011. évi első számával. Eredeti szándékaink szerint ez még a 2010-es gyűjteményt gyarapította volna, ennek megfelelően ebben is dominálnak a Péccsel, és annak - immár múlt idővé lett - kulturális fővárosi funkcióival kapcsolatos írások. Ezek közül azonban egyik sem olyan, amelyről úgy gondolnánk, hogy a két hónapnyi csúszás miatt elvesztette volna aktualitását.

Most első alkalommal másodközlésre is vállalkozunk. Tóth Zoltánnal, a Magyar Urbanisztikai Társaság alelnökével Somogyi Krisztina beszélgetett egy évvel ezelőtt az EKF apropóján. Az interjú tanulságai sokrétűek, és a területfejlesztési szakma érdeklődésére is figyelmet tarthatnak, ezért vállalkoztunk annak ismételt közzétételére.

Husz Mária egy - ha szabad ennyi szubjektív véleményt beleszőni a szerkesztőnek - lebilincselően érdekes, az ezeken a „hasábokon” megszokott gondolati kereteket messze meghaladó írásában a pécsi EKF-év egyik jeles eseménye, „A művészettől az életig - magyarok a Bauhausban” című kiállítás apropóján elmélkedik a Bauhaus örökségéről várostervezési, városfejlesztési vonatkozások tekintetében is.

Végzetül, de semmiképpen sem utolsó sorban Béres Gábor hagyományosabb, a területfejlesztés napi rutinjához kapcsolódó tanulmányban a regionális EKF-pályázatok értékelésének szakmai tapasztalatait osztja meg olvasóinkkal.

Ezeket kínáljuk tehát az immár ötödik évébe lépő folyóiratunk februári számából. Reméljük, hogy az új év kezdetével szerzett lendületünk kitart: következő számunkat áprilisban tervezzük megjelentetni.

Kellemes olvasást kívánunk mindenkinek:

a szerkesztők

SOMOGYI KRISZTINA

Beszélgetés Tóth Zoltán építésszel

volt területi főépítész
az EKF építészeti koordinátora
a Magyar Urbanisztikai Társaság alelnöke
Pécs, 2010. február

Az interjú a „KÖZ_TÉR_KÖZ - Pécs2010 Európa Kulturális Fővárosa: építészeti pályázatok és köztérberuházások” című kiadványban jelent meg, másodközlése a szerkesztő (Somogyi Krisztina) és az interjúalany hozzájárulásával történik.

Kiadó: Hungarofest 2010

Beszerezhető a Dél-Dunántúli Építész Kamara megkeresésével.

2005-ben hol volt, mit csinált, hol dolgozott, mikor találkozott az EKF gondolattal?

A Területi Főépítész Irodát vezettem itt Pécsen, az EKF-ről időnként a városházáról hallottam híreket.

A pályázat előkészítésében tehát nem vett részt?

Nem vettem részt benne. Tudtam, hogy folynak előkészítések a pályázat megnyerése után, de ezeken nem szakmabeliek dolgoztak. 2005-ben Toller kiadta a saját, kedvenc vállalatigazgatóinak, hogy az egyes létesítmények menedzselését vezessék. Persze, területi főépítészként az ember minden lében kanál, sok mindent hall, de hivatalosan nem keresett meg senki.

Mi volt a véleménye a helyszínekről?

Ez volt az első, amiben a véleményemet kérték. Csaba Gyuláék csináltak tanulmánytervet a helyszínek kiválasztására, és Gyula megkérdezte érdekel-e engem. Érdekelt, és mivel akkoriban én vezettem a területi tervtanácsokat, ami kvázi minisztériumi tervtanács volt, így a helykijelölési tanulmánytervet végül hivatalból bekértem. Minősítettük a helyszíneket, a pontszerű beruházásokat. A Zsolnay persze adottság volt, de mind a Tudásközpont, mind a Konferenciaterem helye labilis volt. Azt kellett eldönteni, hová kerüljön. A tervtanács tagjainak a beterjesztett helyszíneket megismerve az lett a véleménye, hogy a Balokány több okból is a legrosszabb választás. Ott van a vasút, volt ott egy régi temető, lápos a terület. Nem véletlen, hogy sohasem épült be. Régen az emberek tudták, mit csinálnak, ami nem volt építésre alkalmas terület, ott nem építettek. Állásfoglalásunkat bevittem a városfejlesztési bizottságba. Tájékoztattam őket, hogy mi volt a szakmai grémium véleménye, de ott azt mondták, hogy a kérdés már eldőlt, mert a szocialista frakció a Balokány mellett foglalt állást. Ennek persze volt kvázi várospolitikai magyarázata, hiszen a Zsolnay Kulturális Negyedet erősítik a további kulturális helyszínek. A másik ok, hogy a város korábban Uránvárossal nyugat felé fejlődött, Kertvárossal dél felé, kelet felé viszont kevésbé, pedig ez volt a legősibb terület, egy bányász- és munkáslakta terület. Az volt a cél, hogy menjen arra is ki egy kis kultúra, hogy kicsit ez, a város keleti része is bekapcsolódjon a város vérkeringésébe. Nekünk ennek ellenére jobban tetszett volna a szétszórt fejlesztés. Én a korábbi fejlesztési irányokat, korábbi beruházásokat szerettem volna erősíteni.

Mely beruházások erősítésére gondol?

Volt egy olyan városfejlesztési koncepció, hogy a város délre, az egyetemi központtól lefelé terjeszkedik. Ennek jegyében csinálták meg az Expo sátrat. Most, amikor vizsgálják, hogy ez a létesítmény miért nem működik, ennek oka az is, hogy elmaradt mellőle a harangszó, azaz nem volt megfelelő menedzsmentje, nem vittek oda ki programokat, és legfőképpen a délre nyitás, mint városfejlesztési koncepció közben megváltozott, keletre való nyitásra módosult.

Úgy tudom, hogy több munkacsoport több helyszínt megvizsgált az EKF kapcsán, a keleti terjeszkedés nem volt eldöntött.

Az egyik koncepció szerint egy ekkora városban, mint Pécs, a kulturális centrumokat nem szabad szétszórni, ezeknek erősíteniük kell egymást, ahogyan egy normális városban minden más funkció keresi a kapcsolódást más hasonló funkciókkal. Ezért kellett volna a belvárosba behozni a beruházásokat és nem kivinni se az egyetemhez, se a Balokányba.

Tehát osztja azt a helyi értelmiségi félelmet, hogy az EKF helyszínek okán a belvárosból kiszippantódik a kultúra?

Igen, gyakorlatilag igen. Persze egy város fejlődése előre nem pontosan látható. Lehet, hogy a mostani beavatkozások nyomán a belváros némi funkcióváltást kap, mondjuk a vigalmi negyed funkciói erősödnek, ami a Király utcában már most látható. Az is lehet, hogy aki ott sörözik, az nem biztos, hogy múzeumba is akar menni. Egyes kulturális létesítmények azonban itt maradnak, például a színház. Hogy hangversenyre hová megy az ember, az nem feltételez napi látogatottságot. A konferenciák helye mindenütt kint van a város szélén. A könyvtár kérdése elég periférikus.

Megszületett tehát a politikai döntés a Balokányról. Utána hosszú ideig csönd volt, mintha sokáig nem történt volna semmi. Ez kívülről így nézett ki. Belülről is?

Igen, belülről is.

Mikor találkozott újra az EKF-fel?

A Területi Főépítési Irodát integrálták a Regionális Közigazgatási Hivatalokba, a székhelyét áttették Kaposvárra. Fölmondtam, és akkor én tulajdonképpen fölszabadultam. Akkor keresett meg Mészáros András, hogy ha már főépítész voltam a Dél-Dunántúlon, az EKF-ben is szükség lenne valami hasonló funkcióra, vállaljam el. Azt kérte, hogy ahogyan főépítészként sem nagyon szóltam bele a konkrét operatív dolgokba, úgy itt se tegyem. Ha tanácsra van szükségük, segítsek, mert fontos, hogy legyen valaki, aki ismeri az építészeti közeget, beruházási gyakorlata is van, és a véleményére ad a szakma. Nekem a felkérés kapóra jött. Mindez 2007. szeptember 1-én volt. Abban az évben kezdték kiírni a tervpályázatokat.

Először a közterekről beszéljünk. Öt pályázatnak - Indóház, Zsolnay, EKF Pécs, Pécs-Kelet és a Széchenyi tér - volt a zsűrielnöke, további kettőben - a Tettyén és az Uránvárosban - tag volt, a jegyzőkönyv szerint. Elsőként is, hogyan dőlt el, hogy mely közterületeken lesz beavatkozás Pécssett?

Amikor én belekerültem ebbe a folyamatba, a közterek már ki voltak jelölve. Bár voltak bizonytalanságok, de a döntés a polgármesteri hivatal és a menedzsmentközpont egyeztetésén múlt. A képviselők mindegyike a saját körzetéhez ragaszkodott, hogy ott is legyen köztérfelújítás. Politikai alku kérdése volt ez, bár bizonyos közterekről természetesen nem volt vita. Senki nem vitatta például, hogy a Széchenyi térrel valamit kell csinálni.

Ez volt a kedvenc pályázati helyszíne?

Igen, messzemenően a Széchenyi tér, mert az a város szíve-lelke, mindene.

Hogyan emlékszik vissza a zsűrizés folyamatára? A benyújtott pályamunkák tetszetek, örömet okoztak vagy csalódást keltettek?

A Széchenyi téri zsűriben végül nem volt olyan terv, amire ez a grémium azt tudta volna mondani, hogy egy az egyben jó lenne. Volt több olyan is, amelyik azt a fajta nyitottságot képviselte, aminek örültünk, és szétszedte a belső támfalrendszert. Kérdés, vita volt, hogy maradjon-e valami a viszonylag zártabb középső térrészből. Az első díjas pályázat a keleti oldalra csinált egy szoborcsoportot, aminek az volt a neve: „a Mecsek lába”. Merthogy idáig ér le a Mecsek, ergo az volt ott a lába, kvázi az helyettesíti a támfalat. Ez nem aratott túl nagy tetszést. A tér másik oldalán volt egy kaszkád, azt én is nagyon támogattam. A pécsiek lelkületéhez valahogyan hozzátartozik a vízlépcső. Ezt azért merem így állítani, mert átéltem annakidején a Székesegyház, azaz pontosabban a Leöwey Gimnázium előtt lévő kaszkád elbontásának botrányát. Akkoriban éppen a városi tanács építési osztályát vezettem. A vízlépcső, ami minden régi pécsi képeslapon rajta van, már teljesen szétesett. Döntés született, hogy a helyére egy új kaszkádot kell építeni. Már a szétbontása is fölháborodást okozott, de amikor Fülep Ferenc római kori régész (aki nem melleleg akkor éppen a Nemzeti Múzeum főigazgatója volt) megkapta ezt ásatási területnek, hamar kiderült, hogy a terület igen értékes. Korábban még soha nem ástak itt, holott köztudott volt, hogy római emlékek vannak. Fülep föltárta a romokat, és Bachman Zoltán rehabilitációs terve alapján készült el a mauzóleum bemutatása. A kaszkádot nem lehetett visszaépíteni. Ez olyan fokú felháborodást váltott ki az emberekből, hogy hetekig alig mertem kimenni az utcára. Pedig akkoriban még nem volt divat, hogy az emberek fölháborodjanak. Most ezért is gondoltam, hogy a Széchenyi téren egy kis vízlépcsőt mindenképpen kéne csinálni.

Jól előkészített volt ez a pályázat?

Nem lehet vitatni, hogy az a jó, ha minden konkrét fejlesztési döntés megszületik még a pályázat kiírása előtt. Több nyilvános ismertetést tartottunk a pályázat kiadása és a pályamunkák beadása között, odahívtuk a potenciális pályázókat a Széchenyi térre és lehetett kérdezni tőlem, illetve a bírálóbizottság egy-két megjelent tagjától. Többen feszegették, hogy mi van a közlekedéssel. Úgy gondolom, ennek a kérdésnek a bizonytalansága a pályázat során nem okozott gondot, mert a Széchenyi téren lévő intézményekhez mindenképpen biztosítani kell a megkülönböztetett járművek behajtási lehetőségét, ergo ott, ahol egy tűzoltóautó vízzel megpakolva el tud menni, ott egy kis busz is ráfér az útra. Ez forgalomszervezési kérdés. A tér műszaki kialakítása e szempontból nyitott volt. Egy ilyen városi főtéren Európában persze ma már nem illik átronsolni csuklós buszokkal. Ezért eleve azt javasoltuk a városnak, hogy vegyen a közlekedési vállalatának mondjuk 4 elektromos kisbuszt, amelyek állandóan cirkulálhatnak a téren, és a kis utcákban is elférnek. A belvárost ma már körbeveszi egy közlekedési főhálózat, kvázi útgyűrű, a városfalak külső szélén jó közlekedési viszonyok vannak, ott bárhol át lehetne szállni ezekre a kisbuszokra.

Ez ügyben történt valami?

Semmi. Maga a koncepció tovább él, előbb vagy utóbb biztos meg kell csinálni.

Két másik pályázatot választanék ki: az Indóház és az EKF helyszín. Mind a kettőnél zsűrielnök volt. A kettőt bennem több dolog összeköti, miközben a végeredménye nagyon más lesz. Kevés pályamű érkezett be, és a zsűri bírálata a felmerülő jó ötletek ellenére úgy fogalmazott, hogy a költségből a célok nem megvalósíthatók. Számos olyan nem megoldott kérdés van a helyszínen, ami miatt építész, tájtervező igazán jó, átfogó megoldást nem tudott hozni. Mindkét esetben mégis sikeresnek nevezték a pályázatot. Nem ellentmondás ez?

Hadd kérdezzek vissza: látott már olyan pályázatot, amit a végén nem neveztek sikeresnek? Ha egy pályázatról kiderül, hogy azt nem lehet megcsinálni, az is egyfajta siker.

Úgy gondolja, hogy az Indóház tér ez az eset?

Azt hiszem, igen. Az Indóház tér azért különleges eset, mert egy ötletpályázat is megelőzte. Ott többen is javasolták, hogy a mostani pályaudvart föl kellene hagyni, és a Bajcsy-Zsilinszky út folytatásában, tehát a mostanitól lényegesen keletebbre kellene megcsinálni az új főpályaudvart. Csaba Gyuláék, Gettóék is ezt mondták.

Valóban több pécsi érvelt úgy, hogy a Széchenyi tér tengelyébe lehetne áthelyezni egy új pályaudvart. Ön osztja ezt a felvetést?

Igen, nagyon jó ötlet. Csak hát most az EKF kapcsán nem volt realitása. Én is tárgyaltam a MÁV-val, de rövid távon képtelenség eredményre jutni velük. Hosszú távon biztos, hogy igaza van a felvetésnek. A realitás az, hogy egyelőre vagy húsz évig ezt nem lehet előszedni. Ez egy hosszú folyamat. A változás léptéke mindig is hosszú volt. Amikor a hatvanas években a városhoz kerültem, az egyik első dolgom volt, hogy a kollégáimat megkértem, menjenek le a pincébe, és szedjék elő a régi terveket, hogy ki mit javasolt korábban. Akkor került elő egy nagyszabású terv az északi várfal környékéről. A negyvenes évek elején az akkori építész-polgármester csinált egy elképzelést a belvárosra, amelyik kinyitotta a mostani északi érintő útnak hívott utat. Akkoriban az a rész még tele volt picike kis házakkal. Jellemző helyzet volt, a városok mindenhol kívülről kis házakat tapasztanak a városfalakhoz. Az új utat fölraktuk a rendezési tervekbe. Ez mondjuk a hatvanas évek végén volt, tehát jó harminc évvel azután, hogy a koncepció megszületett. Mindenféle ügyeskedésekkel sikerült aztán elérni, hogy a pici házakat bontsák le, és nyíljon meg ez az út, hogy körbejárható legyen a belváros. Jellemző módon mindig sumák dolgokat kell bevetni, mert a politika nem érti a szándékot. Ezt úgy oldottuk meg, hogy nagyon jó munkatársam volt Sarkadi Gyurka, a közmű főmérnök. A Szigeti városrész akkor kezdett épülni, és kellett hozzá egy

középnymású gázvezeték. Azt mondtam neki, te Gyurka, ott az a várárok, tele van kis házakkal, húzzátok már ott azt a vezetéket! Oda tervezték. És a vezeték építésének érdekében mindenütt átment a tény, hogy ötvenkét lakást szanálunk. Gyakorlatilag ezzel nyílt meg a lehetőség, hogy az Aradi vértanúk útja elkészüljön.

Ha jól értem az analógiát, azt mondja, hogy az a kérdés, amit most a MÁV pályaudvar kapcsán többen előhoztak...

...biztos, hogy elő fog jönni húsz-harminc év múlva. Realitás lesz. De addig ott van a meglévő pályaudvar, ami egy jól használható műemléki épület.

Csak hogy aki ma az Indóház térre érkezik, az nem érkezik meg sehová. Mi a véleménye arról, hogy végül is két pályázat után ezen a helyszínen végül nem történt beavatkozás?

A pályázat elkészült, eredményes volt, jó megoldást hozott. Két alapkérdés volt itt, azokról kellett lényegében dönteni. Egyrészt biztos volt, hogy a buszok parkolóját el kell onnan rakni, ez pályázati kiírás volt, mert nélküle nem lehet a térhez hozzáfogni. Születtek is megoldások, voltak különböző tárgyalások is, végül megszületett az akkor reálisnak tartott lehetőség a buszok kitelepítésére. De rettenetes áron. Az EKF-et sarcolta a közlekedési vállalat. Szerintem.

De hát az is városi tulajdon, vagy nem jól tudom?

A Volán jelentős többletköltséget számolt fel azért, hogy a buszai kijebb mennek parkolni. Ez valami többletköltséggel tényleg jár. De komoly kérdés, hogy egy ilyen cél érdekében egy városi közlekedési vállalat miért nem tud lenyelni egy ilyen költséget, vagy reális áron felszámolni azt? Erre persze nincsen válasz. A másik fontos feladat a tér északi térfala volt, ami szintén egy rettenet. Tele van magántulajdonokkal. A tervpályázat megoldása értelmében ott egy építészeti is meghatározott térfalat kellene kialakítani. Ennek feltétele, hogy ki kellett volna sajátítani az udvari hátsó részeket. A tulajdonosok is irreálisan nagy pénzeket kértek. Ha a buszpályaudvar és a kisajátítás költségeit összeraktuk, az lényegesen több volt, mint ami a térre összesen fordítható. Hogy mentjük a menthetőt, a projekt maradt, de redukáltuk az Indóház téri pályázat egyéb elemeire, így a tértől fölfelé lévő Jókai utcai iskola előtere és a DOMUS rettenetes állapotban lévő parkja elkészült, és onnan befelé, a város felé egy gyalogos útvonal különböző stációi is benne maradtak a projektben.

Azt mondja, hogy az EKF és a közlekedési vállalat vagy a MÁV tárgyalásai nem voltak sikeresek?

Ha sarkosan akarnék fogalmazni, azt kellene mondanom, hogy az EKF egyáltalán nem tudta érvényesíteni az érdekeit. Ha egy kicsit lojális vagyok, azt mondom, hogy ezek nem voltak igazán sikeres tárgyalások. Egy sokszereplős fejlesztésnek az egyik szereplője egyedül persze nem döntheti el, mi legyen, és a többiek majd igazodjanak hozzá. Összességében hiányzott az egészhez a városi szintű konszenzus. A hosszú távú koncepció hiánya magát a szakmát is elbizonytalanította. Kérdés lett, hogy érdemes-e most komoly pénzeket beletenni, amikor mértékadó szakmai közegek úgy gondolják, hogy az egész állomás nem jó helyen van, arrébb volna jobb helye.

Az áthelyezés amúgy megvalósítható?

Arra nem készültek igazán tervek, de megoldható.

A vizionált helyen most mi van?

Semmi. Közlekedés.

Ha a közlekedésnél tartunk, menjünk át az EKF helyszínre. A másik hely, ahol az ember beérkezik Pécsre, az autóút. A Zsolnay Kulturális Negyedet jelen pillanatban kettészeli a 6-os út. A forgalomról Sztanics Gábor EKF munkatárs elmondása szerint készültek konkrét mérések, amelyek azt mutatják, hogy az áthaladó autózám az M7-es forgalmával vetekszik. Ezen fog változni valami?

A Zsolnay utca kiváltására született egy városi közlekedésfejlesztési koncepció. A meglévő nyomvonal kiválasztása kész: valahol a volt laktanyánál indult volna és a vasút déli oldalán, annál egy kicsit lejjebb találtak egy nyomvonal lehetőséget a koncepció készítői. Az előkészítés megindult, a Sopianae terv keretében épült volna ki, de a város végül levette a napirendről, mert a pénzt, amit erre fordítottak volna, elfogyott a meglévő utak megerősítésére, forgalomszervezésére, rendbetételére.

Erre a tervre hivatkozott 2007-ben Freivogel Gábor - aki rövid ideig az EKF építészeti igazgatója volt - a koncertterem kiírása és beadása közötti időszakban egy cikkében?

Nem. Gábor nagyvonalú építész-városfejlesztő, kvázi várospolitikus volt, aki nem ismerve a pécsi összefüggéseket és a magyar lehetőségeket, azt vetette föl, hogy a vasútvonal fölött kell autópályát építeni. Vasút és autótút egy nyomvonalon haladt volna tehát. Egyébként jó gondolat, csak nem megvalósítható.

Pécs megközelítésének van egy harmadik iránya, a majdani (azóta átadott - a szerk.) autópálya, ami Pécs szempontjából vitális. Ez milyen változásokat indukál majd?

Sajnos ez a siklósi úton jön be, átfut Kertvároson és úgy megy majd a városba. Az az igazi gond, hogy minden forgalom bejön a városba. Most megy a politikai lobbizás, hogy legalább Szentlőrincig hosszabbítsák meg az autópályát, hogy ott kössön rá a jelenlegi hatásra, legalább az átmenő forgalmat ne tereljük rá a már amúgy is rendkívül túlterhelt városra.

Az EKF helyszínre kiírt pályázatról is beszéljünk. Arra hogyan emlékszik vissza?

Nem véletlen, hogy nem túl sok pályamunka érkezett be, mert a kiírás nem egy nagyobb volumenű pályázat programja volt. Tulajdonképpen az egyetem előtti tér átrendezése volt a feladat, csak amiatt EKF városrész a neve, mert járdát kellett kiépíteni a Zsolnayig, tehát meg kellett oldani, hogy a gyalogosok a Király utcából gyalog ki tudjanak jönni a kulturális központokba. Ez nem akkora feladat, hogy nagy pályázatot kelljen kiírni rá. Különös tekintettel arra, hogy az Universitas utca eleve benne van a nagy létesítmények gyalogos megközelítési vonalában, az át fog épülni.

A McDonald's-ról, a Penny Marketről és a benzinkútról mi a véleménye?

Előbb-utóbb biztos ki fog menni.

Történt ez ügyben konkrét lépés?

Történt, csak nem lehetett megállapodni, mert akkor megint semmi másra nem maradt volna pénz. Hosszas tárgyalások folytak például a volt disco tulajdonosával, a világ pénze nem volt elég annak a kitelepítésére.

Összességében ezek a pályázatok mennyire voltak jól megfogalmazva, előkészítve, végiggondolva?

Megint két válasz van. Az egyik az, hogy mindent lehetne jobban csinálni, különösen, ha így utólag végiggondolja az ember. Lehetett volna jobb kiírást, pontosabb programot adni. A Zsolnay erre tipikus példa. A nagy kiállítótér maradványának odahelyezése problémás: nem nagyon lehetett szembesíteni ezt a programpontot a meglévő struktúrával. Ez jogos kritikákat is kapott. Általános gond volt, hogy miért nincs annyi pénz a közterekre, hogy rendesen kövel le lehessen burkolni azokat.

Uránváros tervezője konkrét számot mondott: azt mondta, hogy Uránváros 16 000 forintos négyzetméterárból jött ki. Budapesten egy Király utcai felújításnál ennek majd' a tízszeresével számolnak. Hogyan lehet ez? Rossz volt az előzetes költségbecslés?

Mindenben lehet hiba. Minden egyes terület tervezője panaszkodik a költségkeretre, ez a dolga. De azért nagyon furcsa összehasonlítás az uránvárosi területet összevetni a Király utcával. Két teljesen

különböző dolog. A Király utca egy nagyváros főutcája, faltól falig díszburkolat, nemes anyag. Az Urán főter egy lakótelep központja, ez eleve más minőséget jelent. Másrészt az Urán központhoz hozzátartozik egy közpark is, ahol jóval kisebbek a költségek, az átlagolás így félrevezető.

Kritika érte, hogy az új köztereken túl sok a beton. Ennek mi az oka? Készült-e arról kimutatás, hogy a beavatkozás előtt és után mekkora volt a zöldfelület Pécsen? Ha igen, akkor ez hogyan módosul a beavatkozások során?

Nem tudok ilyen kimutatásról, de ettől még lehet, hogy van. Most, hogy már épülnek a terek, én is kicsit soknak érzem a köfelületet. De ha a fű kinő, és később, amikor a bokrok és a fák is kijönnek, más lesz az összkép.

Az EKF beruházásokból a közös jellemzők és a kitűzött szellemiség hiányzik - ezt a véleményt többnyire pécsiek fogalmazzák meg. Mit gondol erről?

Nagy kérdés, hogy mi a közös szellemiség, mert például a sokak által támadott betonkockák mindenütt megjelennek. Tehát a burkolatban van hasonlóság, kivétel ez alól a Széchenyi tér és a kapcsolódó részei. Az Urán főteret nem lehet összehasonlítani, közös szellemiségbe hozni mondjuk a keleti városrészrel. Közös szellemiséget képviselhetett volna elsősorban a városi információs rendszer, az utcabútorok és a berendezési tárgyak rendszere, de még ez se biztos, hogy mindenütt ugyanaz kell.

Még a belvárosban sem egységes a kőhasználat, az utcabútorok vagy a lámpák megoldása. A korábban épült Jókai térre Dévényi Sándor csatornafödelet is terveztetett, gyártatott. Ez sehol máshol nem köszön vissza.

A csatornafedelek kérdésében valóban meg lehetett volna tenni a közös alkalmazást. Ez figyelmen kívül volt. De mi kerülni akartuk ezt a fajta csipkézést, ami sok helyütt jellemző. Inkább egy nagyvonalúbb, ütősebb szituációt próbáltunk teremteni. És ez minden egyes köztérnél megvalósul. Most sokan azt róják föl, hogy a Széchenyi téren miért nincs annyi fa... Ezek a főterek, amik főterként működnek, nem ligetek, hanem reprezentatív terek, ahol nagy a forgalom. Persze kellene árnyékoló felületek, de ez nem azt jelenti, hogy az egészet fával kell teleültetni. Parknak ott van a Tettye, vagy az Urán főter mellett nagy park. Tudja, miért maradt ott az a nagy park? Amikor Uránváros épült, ami a Nehézipari Minisztérium beruházása volt, és Dénesi Dönci megcsinálta a rendezési tervet, az áruházzal szemben egy nagy megyei művelődési központnak volt a helye. Elmaradt a központ megépítése, mert arra már nem futotta a büdzsé. Akkor született az a döntés, hogy amíg megépül, dugjunk le fákat, hogy a tér ne porozzon. Aztán úgy maradt. Hál' Istennek.

Ha már említette, hadd kérdezzem meg: Dénesi Ödön miért nem volt benne a zsűriben? Voltam nála látogatóban pár éve itt Pécsen, nagyon szíven viseli ma is a terület ügyét.

Nagyon jó lett volna, ha benne lehetett volna. Nekem sokáig kollegám volt Dönci bácsi, utána még foglalkoztattam is. De nem tud kimozdulni otthonról.

De ismeri a terveket, beszéltek vele erről?

Nem, és ez az én hibám.

Mikor és hogyan került Pécsre?

'65-ben végeztem az egyetemen, '67-ben jöttem Pécsre. Akkor készült el a Tettye rendezési terve. Fiatal építészként nagyon korszerűnek, jónak tartottam. Az egész Tettye szövetet bontásra ítélte és pontházakat rakott a helyére. Az volt az ideológia mögötte, hogy a friss levegő ott bejön a városba. Hittünk benne. A pontház-rendszerből egy meg is épült. A Tettye Irodaház annak idején kesztyűgyári irodaháznak épült. Teljes szakmai-társadalmi konszenzus volt körülötte.

Maga is szépnek látta?

Nem foglalkoztam vele igazán, de természetesnek vettem. Most meg kínlódtunk, és sikerült elérni, hogy területi műemléki védelmet kapjon ez az egész terület. A tény, hogy egy társadalom és egy szakma értékrendje, az értékítélete ilyen rövid idő alatt ekkorát változik, az embert egy kicsit bizonytalanná teszi a tekintetben, hogy vajon a mi mostani értékrendünk hogyan fog kinézni harminc év múlva.

Szerintem ez nagyon fontos gondolat. Ön szerint van-e olyan közös a mostani beavatkozásokban, amivel jellemezni lehetne a beavatkozásokat? Van valami közös szemléletmód?

Közös, hogy Pécssett igen hosszú ideig semmi nem történt gyakorlatilag. Pécs periférikus helyé vált az ország városszerkezetében. Most hirtelen meglódult, és ez nem csak a konkrét EKF, tehát az uniós támogatásokból épülő dolgokra vonatkozik, hanem egy sereg más dolog is elkezdett pezsegni. Például már az EKF előtt, de azzal átfedésben elkészült a késő római kora keresztény sírkápolnák feltárása, a Cella Septichora bemutatása, Bachman Zoltán Kossuth-díjas építész tervei alapján. Az egész földalatti rendszer rendkívül korszerű módon van láttatva. Egy egész sereg szálloda tervezését is elindították, kisajátítottak területeket, lebontották az ott lévő dzsuvát. Többen pályáztak, de nem tudtak szerződést kötni, mert nem kaptak olyan banki támogatást, amivel az önrészt finanszírozni tudták volna. De azért megindult valami, bizonyos területek fölszabadultak, biztos, hogy ennek lesz folytatása.

Amit én kérdeztem, az sokkal absztraktabb dolog...egy közös szellemiség, akár építészeti szemléletmód, vagy gondolkodási logika után kutakodom.

Nehéz kérdés, hogy a közös jellemző mennyiben pécsi, vagy inkább mennyiben egy nemzetközi trendhez igazodik. Pécs építészetére jellemző volt az országos trendektől való elszakadás, egy olyan helyi kultúra létrehozása, amire egyértelműen azt lehetett mondani, hogy pécsi. Ebben Dévényi Sándornak, a város másik Kossuth-díjas építészenek nagyon nagy szerepe volt. Én sokáig a kettős irodában, az Ifjúsági Irodában dolgoztam a Pécsi Tervező Vállalatnál. Ott volt Jankovics Tibor, akivel együtt csináltuk a Nevelési Központot. Az egész iroda egyfajta organikus vonulatot képviselt, amiben akkor mindannyian nagyon hittünk. Izgalmasak voltak Csete Györgynek, az iroda szellemi vezetőjének gondolatai. Ez az időszak lezárult. Pécsnek nagyon kellett, különösen Dévényi nagyon erős egyéniségét, jelenlétét kicsit ellensúlyozandó, hogy egy mostani világszemlélet is megjelenjen a városban. Jó házak épülnek most, nem pécsiek, de ilyen értelemben ez jó döntés.

Jelenleg, mint EKF főépítész dolgozik?

A hivatalos megnevezésem, munkaköri leírásomnak az a címe: építész koordinátor. Tulajdonképpen egy főépítész tevékenységét végzem. Nem döntök, csak szakmailag segítem a döntést. Közben egyetemi tanárként településtervezést, városépítés történetet, építészettörténetet és különböző települési tárgyakat tanítok itt Pécsen az Egyetem műszaki karán, és meghívott előadóként több olaszországi egyetemen is tartok előadásokat.

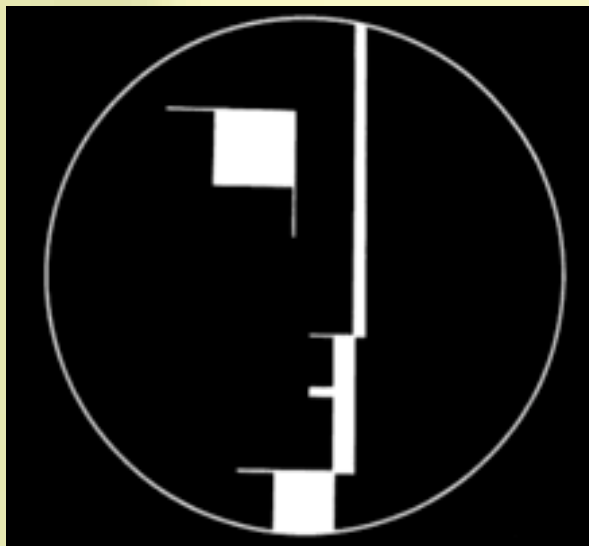
HUSZ MÁRIA

Apollói princípium és modern településszervezés

A Bauhaus öröksége

„...erősségünk az volt, hogy nem voltak előírások és szabályok, hiszen azok egy idő múlva kivétel nélkül mind elavulnak, hanem csak egy vezető kéz és a rendkívül ösztönző atmoszféra segítette mindazokat, akik készek voltak a többiekkel együtt arra, hogy saját identitásuk elvesztése nélkül új felismeréseket kutassanak”

(Walter Gropius 1963)

1. ábra: Bauhaus logo

Egy kornak a világhoz való mentális és érzelmi viszonya legfőképp építészeti alkotásaiban mutatkozik meg, hiszen a kor anyagi és szellemi adottságai ezekben öltenek egyidejű és látható kifejezést, jelét adják a kor világképi egységének, vagy rendezetlenségének. Az építészetben nélkülözhetetlen a formaadás valamennyi művészetének és technikájának az együttműködése, ezért a teljesség benyomását adja. Ezekkel a gondolatokkal indítja Walter Gropius 1923-ban Az *Állami Bauhaus eszméje és felépítése* című programadó írását, majd hozzáteszi: „Az új építészeti szellem valamennyi alkotómunkához új feltételeket követel” (Gropius, W. 1923).

A Bauhaus nemzetközi összefogással létrehozott pécsi kiállítása, s a kiállítás jól megválasztott dokumentumokban és tanulmányokban bővelkedő reprezentatív és kimerítő katalógusa - mely maga is számot tarthat az iparművészeti alkotás becsére -, valamint a vele kapcsolatban megjelent elemzések feleslegessé teszik további értékelését. Viszont a Bauhaus paradigmatiszma szellemisége, hatásrendszere és mai népszerűsége olyan szempontok felvetését sürgeti, amelyek mindezt magyarázzák. Ebben az írásban elsősorban az alapító mester, Walter Gropius programadó tanulmányait, a modern építészetre vonatkozó szakmai elveit fejtegető dokumentumokat vizsgálom, majd azonosítok néhány összetevőt azok közül, amelyek a Bauhaus avantgárd

fordulatának majdnem egy évszázada tartó, gyökeres hatását igazolják a társadalomszemlélet, az építészeti modernizmus, a művészettörténet és az urbanisztika területén.

Apolló és Dionüszosz, modern és posztmodern szituációk

A modern művészet előfeltétele az évszázadokon át rögzült látás- és ábrázolás konvenciók elvetése, a régi értékek szétzúzása, újak állítása és a szuverén művészi szubjektivitás megnövekedett szerepe a művek létrehozásában olyanképpen, hogy ami individuálisan érvényes, egyúttal szükségszerűen igaz is legyen. A modern művészetet meghatározó sokszínű avantgárd mozgalmak kétféle indíttatás mentén *kiáltás típusú*, vagy küldetéses, és *jelben létező*, vagyis anyagcentrikus irányba rendeződtek (Petőcz A. 2008). Ez a dichotómia jelent meg már Goethe naiv és szentimentális költészetéről szóló elméletében, Wilhelm Worringer absztrakció vagy beleérzés eredetű, majd Friedrich Nietzsche dionüszoszi és apollói gyökerű művészetfajtáiban. A fennkölt és civilizált „apollói” emberrel szemben áll az örök lázadó, szenvedélyes és barbár „dionüszoszi” ember. A két princípium párhuzamosan működik, kiegészíti egymást. Ugyanez a paradoxon munkál az expresszionizmus versus kubizmus, a dadaizmus versus konstruktivizmus, a szürrealizmus versus futurizmus, a pop art versus op art, az informel versus minimál art ellentétpárjaiban.

Ontológiai metszetben, két egymással váltakozó tipikus szituációval írható le a modern művészet társadalmi fejlődése (Hegyí L. 1986). A nagy társadalmi átalakulások, tényleges kulturális értékvaltozások idején közvetlen kapcsolatba kerül a művészeti és a társadalmi gyakorlat. Ezekben a „modern szituációkban” a művészek expanzív törekvései extrovertált megnyilatkozásokban öltenek testet. Új médiumokat, új kifejezési formákat, új közvetítő csatornákat fedeznek fel, felrúgják a konvenciókat, individuum-ellenesek. Esztétikai puritanizmusuk aszketikus moralizálásban, az etikai kategóriák elemzésében, internacionalista kultúrafelfogásban nyilvánul meg. A rombolás és építés elve az esztétikai önértékűség helyébe az esztétikai hatékonyságot állítja. Társadalmi politikai átalakulások után (ahogyan például Európában az 1920-as években) sajátos vákuumhelyzet alakul ki, a közéleti szerepvállalás jelentősége csökken. A kialakuló „posztmodern szituációban” a művészek a művészeti-kulturális szférába vonulnak vissza, defenzív, alkotói attitűdök válnak jellemzővé, amelyek célja a belső teljesség, a szubjektív intenzitás gazdagítása. A társadalom és a művészet között a kulturális metafora közvetít, amely a tradícióhoz kötődik, a művész a mítosz aktualizálásának lehetőségét kutatja. A művészi individuumok autonóm, személyes stílus kialakítására törekednek, amely az egyéni formaszemlélet és kézjegy nyomát viseli, a személyiség hitelessége ismét döntő szerepet játszik.

A modernitást katalizáló avantgárd inspirálhat politikai mozgalmakat és totalitárius ideológiákat. A társadalmi elkötelezettséggel szemben bizonyos avantgárd megnyilvánulások akár életidegenek is lehetnek, hiszen a művészet belső törvényeinek feltárásáról gondolkodó, „jelben létező” művész csak önmagát képviseli (Husz M. 2010).

A művészeti és építészeti irányok örökös ingája a dionüszoszi pólustól az apollói felé, a kábulattól az önuralom és harmonikus mértéktartás felé lendül. Az apollói idea nem szűnő bűvöletében az Egyesült Államokban felhőkarcolókat tervező építészirodák vezetőjeként a már érett Gropius 1954-ben dél-amerikai és távol-keleti útra indul, hogy összehasonlítsa az archaikus, rituális építészetet saját gyakorlatával, s nagyobb összefüggésekben vizsgálja felül saját elképzeléseit.

Cikkei és előadásai gyűjteményének az *Apolló a demokráciában* címet adta. Életművét, a modern építészetet olyan kitaróan folytatott kutatásként fogja fel, amelynek pozitív és negatív eredményei is voltak, de amelynek célja az volt, hogy a XX. századi ember számára újra megteremtse az élet ritmusának megfelelő építészeti környezetet, mellyel képes lesz azonosulni. Élete végén - a fejlett társadalmak posztmodern szituációjába érve - elismerte, hogy eszményeit

egy ideig túl egyoldalúan uralták a szédítően gyors fejlődés hatalmas nyomására kialakult felismerések. „Ezeket felül kell vizsgálnunk, visszaadnunk relatív értéküket, feldolgoznunk, és úgy kell őket felhasználnunk, hogy új egyensúly keletkezzék”. A XX. századi társadalmaknak az apollói mecénást az állampolgárok kulturális akaratával kell helyettesítenie. Ebben a demokráciában Apolló új szimbólummá, a technika anyagi hatalmának ellensúlyozójává válik” (Gropius, W. 1967). Gropius felismeri, hogy a környezet megtervezésének és kialakításának sikerében az összefüggések meglátása sokkal jelentősebb, mint a tökéletes rész megoldások kultusza. Nevelési elveit is áthajtja a generalista szemlélet a specialista ellenében, hiszen értő közönségre is szükség van. Nem korlátozhatjuk tevékenységünket a szép arányok hangsúlyozására, magának az életnek kell olyan szerves vázat építenünk, amelynek keretei között szépségben bontakozhat ki.

Ez a társadalom felé expanzív művészetszemlélet valójában egész életművében domináns volt, a szociális szempontok mindig meghatározó szerepet kaptak. A racionális alapokon értelmezett emberi szükségletek megfeleltetése visszacsatolás a Bauhaus hőskorába, ahol azt a problémát is felvetette, hogyan biztosíthatók a legjobb életfeltételek a nagyvárosokban úgy, hogy azok urbánus karaktere még megőrizhető legyen.

A gépek és a technika bővölete - holisztikus tér- és társadalom-felfogás

A XX. század első évtizedei a gépek, a gépesítés, a tömegtermelés bővületében teltek. Csak látszólagos az ellentmondás a Bauhaus ezoterikus - eufémikusan romantikusnak nevezett - előéletével, hiszen időben, szellemiségben a szecesszió modern ösztönzői felfogásának folytatásáról, ellentétéről van szó. Gropius egyrészt felismeri, hogy a XIX. századi művészeti akadémiák zsenire alapozott szemlélete féltehetségek tömegét képezte ki. Ők a társadalom, a nép számára hasznavehetetlen szépművészeti tevékenységet folytattak, míg Angliában Ruskin és Morris, van de Velde Belgiumban, Olbrich, Behrens Németországban, végül a Deutscher Werkbund előkészítette az új eszme, „teremtő művészet” talaját az új nemzedéknek az iparba és a kézművességbe való bevezetésével. Másrészt magát az ipari termelést is a kultúra egyik megnyilvánulásának tekintette, s arra törekedett, hogy a gyártmányok a kultúra koncentrátumai legyenek. A való élettel fenntartott gazdasági kapcsolat végigkísérte az iskola történetét, ahogyan a szakmai, pedagógiai és gazdasági szempontok kettőssége is. Az új típusú tanintézetbe olyan hallgatók válogatását szorgalmazták, akik minél hamarabb képesek „megfogható eredményt felmutatni” (Forgács É. 1991). A mindenkorai politikai és pénzügyi helyzet sem tette lehetővé az iskola autonómiáját.

A *művészet* ettől fogva nem a festészet, szobrászat, grafika termékeit jelenti, ezeket a gépi termelés által meghaladott tevékenységeket szinte a múltba utasítják. A spontán alkotóművészeti tevékenységet felváltja egy precíz mérnöki tervezői munka, melynek hatására a forma és funkció, a felhasznált anyagok, valamint a szerkezetek kialakítása soha nem látott prioritást nyer az esztétikummal szemben. Gropius és munkatársai a személyes egyszerűsége, az intuíció erejére úgy tekintenek, mint az új, átlékelített formai kifejezés elixírjére. Ez az új esztétika valójában a *formatervezőre* vonatkozik, aki új anyagból, új formájú, vagy új funkciót betöltő tárgyakat, eszközöket, lakótereket tervez. Gropius a sztenderdizálás, a típustermékek tervezésében és térhódításában látta a jövőt. A későbbi ellentmondások abból is adódtak, hogy a Bauhaus tanárai, Klee vagy Kandinszkij öntörvényű metafizikai festészete nyilvánvalóan nehezen volt egyengethető egy elektromos vízfóráló tervezéséhez.

Az ember, a közösség a maga szükségleteivel, és a termékeny művészi gondolat a térelképzelés és a téralakítás teremtő folyamatában találkoznak akkor, ha a tervező „tudása és képessége engedelmessé válik a statika, mechanika, optika és akusztika valamennyi természetes törvényének, és együttes birtoklásukkal megtalálja a biztos eszközt, hogy megtestesítse a magában hordozott

szellemi eszmét. A művészi térben a valós, a szellemi és a lelki világ minden törvénye egyidejű megoldásra lel” (Gropius, W 1923 p. 60.).

A művészek és a képművesek, a tanítás és a tervezés, a szépművészet és az iparművészet közötti megkülönböztetés hatályát veszítette. „A művészet és a technológia - az új egység”- hirdették, az iparági lehetőségeket ki kell használni, cél a funkcionális és esztétikus design. A Bauhaus-műhelyekben előállított prototípusok célja a tömeges gyártás volt. Végeredményben az I. világháború hatására létrejött gépipari gyártási technológiát használták ki a tömegtermelés céljaira.

2. ábra: Walter Gropius: Bauhaus Dessau, 1925/26, északnyugati nézet, fotó: Lucia Moholy, 1926

Az új építészeti gondolat

A modern építészetet a gyors kapitalista fejlődés, a tömeggyártás igénye kényszerítette ki. Ez a rohamos ipari fejlődés tipikusan Németországban volt megfigyelhető, ahol az első igazán modern épületek is megjelentek, mint korszerű gyárépületek. Walter Gropius és Alfred Meier tervei alapján készült 1911-ben a Fagus művek gyárépülete, és 1914-ben a kölni Werksbund kiállítására tervezett pavilon. Ezek alapvető szemlélete a funkcionalizmus és a konstruktivizmus volt. A szerkezeti és a képzőművészetben használt konstruktivizmustól eltérően a funkcionálisan szerkesztett alaprajzokra épülő, nyíltan megjelenő vasbeton és acéltartók rendszere jelenti. A tipizálás és a tömeggyártás elve a művészet nevében tiltakozókkal találta szemben magát. Ám egy évtizeden belül a Bauhaus iskolája a tömegtermelésű építészet és a modern művészet egységének megteremtését tűzte céljául, évtizedekre szóló szellemi programot adott: az érlelődő modern művészeti törekvéseket összegző alkotómódszert és magatartást, amely - bár annak ellenére, hogy az igazgató személye mindig építész volt, magát az építészeti oktatást valójában az utolsó sorban munkálta ki - az építészet megújítása révén vált jelentőssé. Gropius kiemelkedő szervezőkészsége és etikai hitele, nemzetközi kapcsolatai, s a folytonos innovációra kényszerítő gazdasági és történelmi okok a Bauhaust rövid idő alatt a huszadik század első felének legjelentősebb építészeti és művészeti intézményévé tették.

A két világháború közötti rövid 14 év története a nemzetközi modernizmus emblémája lett. A Jugendstil kísérleteinek otthont adó, van de Velde által még 1906-ban épített weimari műhelyépületbe Gropius új tanárok sorát hívta meg.

3. ábra: A dessaui Bauhaus-épület tetején, balról: Josef Albers, Hinnerk Scheper, Georg Muche, Moholy-Nagy László, Herbert Bayer, Joost Schmidt, Walter Gropius, Breuer Marcel, Vaszilij Kandinszkij, Paul Klee, Lyonel Feininger, Gunta Stölzl és Oskar Schlemmer. Forrás: Wikipedia fotóarchívum

Az iskolának már 1922-ben vezető szerepe volt az európai konstruktív irányzatok között, szövetségesekre talált a De Stijl művészei, valamint a Kazimir Malevics vezette orosz konstruktivistákban. Az 1923-as weimari kiállítás kísérleti házai már a gépipari technika szellemét hordozták. Jobboldali támadások miatt 1925-ben Dessaubába költözött az iskola a Gropius tervezte modern épületbe. Gropius rövidesen megvált az intézménytől, hivatkozva tervezői munkájára, és talán tiltakozásul a forma és esztétika túlzott gyártástechnológiai alárendeltetése ellen is, mely az 50-es évekre létrehozta a szociálrealista irányvonalat. Tőle Hannes Meier, majd Mies van der Rohe vette át a vezetést 1930 és 1933 között. A fasizmus hatalomátvétele után az iskola Berlinbe költözött, majd fél év múlva bezárták, tanárai és diákjai az Egyesült Államokba költöztek (Rosch G. 2005).

Az új építészeti szellem a tehetetlenség legyőzésének és az ellentétek kiegyenlítésének törekvésében nyilvánul meg. A vízszintes új statikája a fő súly harmonikus felemelésére törekszik, ami az épületrészek középtengelyes szimmetriája és az egymásnak megfelelő részek élettelen azonossága helyett aszimmetrikus, de ritmikus kiegyensúlyozottságot jelent. Gropius hangsúlyozza, hogy az építés kollektív munkájának megfelelően fejlődésének az összesség érdekét kell szolgálnia. A lakásínség enyhítésére a technikusok, kereskedők és művészek együttes munkájával összegezni próbálta a lakóépületekre vonatkozó valamennyi gazdasági, technikai és formai eredményt, hogy elérje a lakóépületek lehető legnagyobb tipizálását és variálhatóságát. Olyan nagyméretű „építőszekrényt” álmódott, amely lehetővé teszi a lakóegységek, lakógépek összeszerelését a lakók száma és igénye szerint. A legnagyobb építészeti egység, a város korpuszát is funkcionális épületegységeknek a tér és az anyag takarékos felhasználását szem előtt tartó együtteseként határozta meg. Elvei a típusalapformák korlátozása, a sokféleség egysége, egymás mellé komponálás és ismétlés az utcákhoz és a közlekedési eszközökhöz alkalmazkodva (Gropius, W. 1923 p. 67.). A geometria és az ortogonalitás piederesztálra emelésével az előre gyártott panelekből alakított lakótelepek réme kísért. A hetvenes évek szovjet típusú házgyári lakásprogramja azonban messze áll az eredeti elvektől. A „skandináv kapitalizmus” avagy „szociális piacgazdaság” lényege éppen az, hogy a piacgazdaság eszközeit és struktúráját a közösség iránti elkötelezettség és felelősségérzet irányítja. Ez a mai gyártásban úgy jelenik meg, hogy az ipari termelésbe beépül a környezettudatosság, a lehető legkevesebb hulladék termelésének elve, az alapanyagok precíz kiválasztása, és a nemzeti, helyi munkaerő alkalmazása is.

A modern mozgalom radikálisabb iránya - Le Corbusier szárnyai alatt - később felhatalmazást adott a meglévő struktúrák figyelmen kívül hagyására, s a régi városrészeket a fejlődés gátjainak

tekintve tabula rasa kiindulásra törekedett.

A történelmi Bauhaus klasszikus modern mozgalma nem lett volna lehetséges politikai és gazdasági innovációk nélkül: az új finanszírozási modellek felkutatása és kidolgozása, a szövetkezet-alapítások, a települések építészeti megbízóként játszott szerepe - ez mind-mind kellett ahhoz, hogy az új építészet kibontakozhasson. Elveihez híven, az európai hagyományok folyamatossága ellenében egy jóval tágabb elméleti alapra hivatkozva (Fonyódi M. 2005) új alapokra helyezte az építészet és a várostervezés filozófiáját.

Örökség

Miután Németország visszasüllyedt a diktatúrába, Walter Gropius a „Harvard Graduate School of Design” keretei között folytatta a Bauhausban megkezdett munkát. Közben a Bauhaus eszméje népszerűvé vált, eltorzították és elkezdtek visszaélni vele. A körültekintően megfogalmazott, a szerkezet és a funkció egységére, valamint az intuitív alkotói fantázia előtérbe állítására, és a korszerű anyagok preferálására vonatkozó elveket csövázra, sarokerkélyre, lábakon álló szerkezetekre egyszerűsítették. Egy sohasem létezett, népszerű Bauhaus-stílus formalisztikus dogmája ellen tiltakozott Gropius már a mottóban idézett 1963-as beszédében.

A posztmodern élethelyzet gyors lezárulása után napjainkban valódi vonzódás tapasztalható a letisztult, fegyelmezett és fennkölt apollói környezet után. Ahogyan egy lakberendezési portál fogalmaz: *„A bauhaus formavilágára az egyszerű geometriai síkok és testek ábrázolása a jellemző. Többnyire a gyáripár által előállított alapanyagokat használja fel, mert ezek nagy mennyiségben állnak rendelkezésre a szériagyártási törekvéseihez. Színvilága visszafogott, inkább szürke, mint sem kirívó. Sok fémet használ, főleg acélcsöveket, de ezek felületét csillogó krómozással vonja be. Talán a piros és fekete színek súlyozott használatával próbálja, a néha már puritánnak mondható szögletes és sarkos megoldásait kirántani az egyhangúság csapdájából”* (Horváth T. www.lakberendezes.hu).

A Bauhaus utódintézményét 1937-ben Chicagóban alapították meg. Bár a Bauhaus befolyása Amerikában több helyen is felerősödött, a *New Bauhaus* fogadta el a Weimarban és Dessauban Walter Gropius által tervezett teljes képzési programot. Az egykori Bauhaus mester Moholy-Nagy László volt az alapító igazgatója és haláláig vezetője. A New Bauhaus, School of Design (1944 óta Design Intézet) fegyelmezett kísérletezést folytat anyagokkal, technikákkal és formákkal, a tanítványai tervezési képességeinek felszabadítására. Szigorú műhely-előtanulmányok után (fa, furnér, műanyag, textil, fém, üveg, gipsz, stb, hatások, anyagszerkezet és alkalmazhatóság, szövés, mázolás) természettudományok és humán tudományok következnek, a fotóhasználat pedig nívó. A tanárok között Kepes György, Nathan Lerner, Arthur Siegel vagy Harry Callahan szerepelnek.

A módszertan és a képzési célkitűzések egyre inkább alkalmazkodtak ott az amerikai igényekhez. Moholy-Nagy László hagyományát folytatta az Institute of Design-ban Serge Chermayeff holisztikus tervező. 1955 óta az ipari formatervező Jay Döblin inkább a gazdasági célokra összpontosít. A Bauhaus módszer Chicagóban tovább fejlesztve él tovább, amelyet számos más amerikai egyetem is átvett. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államokban visszaszorult addig uralkodó Beaux Art hagyomány (www.bauhaus.de).

A története predestinálta 1945 után a Bauhaust arra, hogy a liberális, haladó *Németország* mintapéldájává stilizálják, s ekképp fontos szerepet kapjon Nyugat-Németország identitásának formálódásában. Kelet-Németországban némi késéssel ment végbe a recepció. Az NDK első éveiben ugyan komoly kísérletek történtek a Bauhaus-hagyomány újjáélesztésére, ezeknek azonban a sztálinizmus véget vetett. A fokozatos újra-felfedezés az 1960-as és 1970-es években történt meg.

4. ábra: Moholy-Nagy László, brosúra a „New Bauhaus”, Chicago

5. ábra: Walter Gropius és The Architects' Collaborative, Pietro Belluschi és Emery Roth and Sons: „Grand Central City Building” (PANAM), New York, befejezve 1963-ban. 59 emeletes épület, amely keresztben áll a Park Avenue fölött, az egész környezet új súlypontját teremti meg.

Forrás: neboskreb.info

A modern irányú törekvések és avantgárd kezdeményezések a *magyarországi* nyomtatott sajtóban először 1920-ban, a *Krónika* című folyóirat kiadásával jelentek meg, melynek frontembere Weininger Andor volt. A *Dokumentum* és a *Munka*, Kassák két, 1926-27 és 1928-39 között megjelenő lapja a nevesebb külföldi tervezők munkáit mutatta be, valamint szociális, morális és filozófiai kérdéseket boncolgatott. Az építészeti publikáció legnívósabb szaklapjának, az 1928-ban indult, Bierbauer Virgil által szerkesztett, két évtizeden keresztül havonta megjelenő *Tér és forma* számított.

A konzervatív társadalmi rétegek szemléletmódját kifejező történeti építészeti ízlés elavulása, az új szükségletek, az ipari fejlődéssel járó városnövekedés feladatai és a technikai fejlődés az 1920-as évek elején a változás, a régi formákkal szakító, a gazdasági és szociális szempontokat jobban figyelembe vevő modernizmus irányába mutatott. A 28 neves európai építész, élükön Le Corbusierrel összefogó Modern Építészet Nemzetközi Kongresszusa (Congrès International d'Architecture Moderne/CIAM) második összejövetelének témája a korszerű kislakás kérdése volt. A „szociális építés a széles néprétegek számára” cél megoldását a „tökéletesen praktikus, a természettel élő kapcsolatban álló, nyugalmas és jól védett” lakásokban látták. A CIAM kongresszusait előkészítő bizottság mintalakótelep felépítését szorgalmazta Budapesten. Ez az igény vezetett Pécsen a Megyeri Kertváros Építő Szövetkezet megalakulásához.

Magyarországon is érvényesült a 20-30-as évek modernista esztétikája és képviselői. A modernizmus politikailag motivált szemléletét elutasító akkori állami megrendelők kevésbé foglalkoztatták őket Budapesten, mint inkább a vidéki városokban, jelesül Pécsen. Így inkább a magánberuházások területén maradt ránk komoly építészeti értéket képviselő, egyértelmű szándékokat kifejező, letisztult és racionális architektúrájú épületek. Ezeket eredeti formájukban ma már kevésbé élvezhetjük, eltekintve a műemléki védelem alá vett házaktól. Az itthon is egyre elfogadottabb minimalista irányzatok révén az új keletű egyszerűség, letisztult, funkcionális formavilág is helyet talált magának az építészetben és a belsőépítészetben (Rothmann G. 2010). Felértékelődtek a két világháború közötti épületek és belső terek is, a modernség forrásvidéke, különösen a kiemelkedő magyar részvétellel működő, legendássá vált Bauhaus.

6. ábra: Weichinger Károly: A Pálóczi Rózsika-templom és kolostora Pécsen (1932)

Irodalom

- FONYÓDI M. 2005: L'esprit de géometrie. Az ortogonális városháló, mint városi attribútum. In: N. KOVÁCS T. - BÖHM G. - MESTER T. (szerk.): Terek és szövegek. Újabb perspektívák a városkutatásban. Budapest, Kijárat Kiadó, p. 21.
- FORGÁCS É. 1991: Bauhaus, Pécs: Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó. p. 16.
- GROPIUS, W. 1923: Az Állami Bauhaus eszméje és felépítése. In: Kerékgyártó B. szerk.: A mérhető és a mérhetetlen. Építészeti írások a huszadik századból. Budapest, Typotex, 2004. p. 58.
- GROPIUS, W. 1963: Új szerződés az étellel. In: Apolló a demokráciában. Budapest, Corvina, 1981. p. 47.
- GROPIUS, W. 1967: Apolló a demokráciában. Budapest: Corvina, 1981. p. 9.
- HEGYI L. 1986: Avantgarde és transzavantgarde. Budapest, Magvető
- HUSZ M. 2010: Képzőművész-identitások. In: Korunk, 2010. május, p. 31.
- HORVÁTH TAMÁS írása, In: www.lakberendezes.hu
- PETŐCZ A. 2008: A Nyugat és a jelben létező avantgard. In: Forrás, 2008/11.
- ROSCH G. 2005: A 20. század elejének modern törekvései és a Bauhaus hatása kerületünk lakóházaln: In: Hegyvidék, 2005. június p. 8.
- ROTHMAN G. írása, In: www.inspiral.hu (2010. október 17.)
- www.bauhaus.de
- Budapest-Európai kultúrpolitika-Pécs 2010 - Goethe-Institut <http://www.goethe.de/ins/hu/bud/ges/eur/eku/ver/hu6314367.htm>

BÉRES GÁBOR

Regionális EKF pályázatok (DDOP-4.1.1.D) szakmai értékelésének főbb szempontjai

A Pécs és környezete életét nagymértékben befolyásolni képes Európa Kulturális Fővárosa 2010 program pozitív regionális hatásait jelentősen szolgálta az a pályázati lehetőség, amellyel a régió kis- és középvárosai fejlesztési forrásokhoz juthattak. A cikkben a „Pécsi Európa Kulturális Fővárosa 2010 programhoz kapcsolódó regionális fejlesztések megvalósítása” című pályázathoz benyújtásra került kulturális stratégiák értékelési szempontjait tekintem át.

2010-ben - Essen és Isztambul mellett - Pécs volt Európa Kulturális Fővárosa. A program azt célozta, hogy a térség kulturális kínálatának fejlesztésével és bemutatásával, illetve a programsorozatot övező kiemelt nemzetközi és hazai figyelem kihasználásával a régió tartósan fejlődési pályára álljon, bővüljenek a kulturális és kreatív vállalkozások piaci lehetőségei, fellendüljön a régió turizmusa, bővüljön a foglalkoztatás.

Annak érdekében, hogy az EKF programsorozat céljának megfelelően a pozitív hatások ne csak Pécssett, hanem a dél-dunántúli régió más területein is érvényesüljenek, a Regionális Operatív Program készítői szükségesnek ítélték a régió más városainak támogatását is. Ez egyrészt a

kulturális kínálat fejlesztésével, a kulturális programoknak az EKF rendezvényekhez való kapcsolódásával, valamint a programok sikeres lebonyolításához szükséges kulturális-infrastrukturális fejlesztésekkel valósulhatott meg.

A fenti célkitűzés megvalósítását lehetővé tevő pályázati felhívás és útmutató a Dél-dunántúli Akcióterv IV. prioritásába illeszkedő, a Városfejlesztési akciók támogatása konstrukció „D” komponensét, azaz a „Pécsi Európa Kulturális Fővárosa 2010 programhoz kapcsolódó regionális fejlesztések megvalósítása” című komponenst 2008 márciusában jelentették meg.

A konstrukció célja a Dél-dunántúli régió városaiban a pécsi Európa Kulturális Fővárosa „Határtalan város” című pályázatában leírt elvekhez és célokhoz kapcsolódó és illeszkedő kulturális fejlesztések támogatása volt, melyek révén lehetővé vált:

- a kulturális kínálat bővítése,
- a kulturális javak iránti kereslet növekedése,
- a kreatív vállalkozások fejlesztése.

A pályázat meghirdetésekor a támogatásra, rendelkezésre álló keretösszeg a 2007-2008. évi akciótervben 2745 millió forint volt.

A regionális EKF kiírás első körben nyertes pályázatai befejezték a projektfejlesztési szakaszt és jelentős részük támogatási szerződéssel rendelkezik. A 9 db pályázat (Dombóvár, Kaposvár, Komló, Marcali, Mohács, Selye Siklós, Szekszárd, Szigetvár) második fordulás beadási határideje 2009. augusztus 12-e volt. A pályázók számára rendelkezésre álló 6 hónapos projektfejlesztési időszak - bár a többi kiíráshoz képest számos könnyítés volt található az útmutatóban - sokuknak problémát jelentett.

A kiírás jellegéből adódóan az infrastrukturális beruházások támogatására szolgált. Jogosultsági kritériumként került meghatározásra, hogy a regionális EKF pályázatoknak illeszkedniük kell a „Határtalan város” dokumentumhoz, az abban foglaltakat szem előtt tartva kell megalkotniuk a pályázatokat, megszervezni a rendezvényeket.

Az illeszkedés vizsgálata viszont egy problémát mindenképpen felvetett, nevezetesen, hogy a regionális EKF programok jóváhagyásához szükség lett volna a pécsi EKF rendezvények meghirdetésére, ami csak késve történt meg.

A pályázat előzményéhez tartozik, hogy a Pécs 2010 Menedzsment Kht. akkori vezetőségével minden pályázni szándékozó dél-dunántúli város egyfajta együttműködési megállapodást kötött. A 2009. június 12-én közzétett 2010-es programlistában szerepelt pár regionális EKF nyertes város, azonban konkrét programjaikat ott nem tüntették fel, csak érintőlegesen kerültek be a listába. Mivel az a lista folyamatosan bővült, pontosításra került, fennállt a lehetősége, hogy bekerüljenek az ő programjaik is az EKF főáramlatába.

Mindenképpen szükség lett volna párbeszéd elindítására az érintettekkel, hogy egyfajta útmutatás kristályosodjon ki a pályázók számára annak érdekében, hogy megfelelő programokkal tudjanak előállni 2010-ben - és hogy ne legyen értelmetlen a kiírás.

A pályázó városoknak első fordulóban be kellett nyújtaniuk a kulturális stratégiájukat, amelyek a következő szempontokat taglaló szakmai értékelésen mentek keresztül:

Az illeszkedések vizsgálata

Ennek keretében mérlegelték, hogy a tervezett fejlesztés összhangban volt-e a város érvényben lévő fejlesztési/településrendezési terveivel (ahol elkészült, ott az integrált városfejlesztési stratégiával). A kulturális stratégiát a megadott módszertan alapján kellett elkészíteni, minden egyes alfejezetét szakmailag minősíthető módon kellett kidolgozni, és szakmailag értékelhető

információt kellett tartalmazzon. A város által javasolt kulturális programoknak illeszkedniük kellett a „Határtalan város” pályázati anyagban lefektetett központi témák valamelyikéhez. Elvárás volt, hogy a fejlesztés egyben városrehabilitációs célokat is szolgáljon, a fejlesztésre tervezett létesítmények városmegújítási szempontokat is figyelembe vegyenek.

A célrendszer megalapozottsága

Fontos szempont volt, hogy a város kulturális stratégiai céljai a helyzetelemzés megállapításaira támaszkodva kerüljenek meghatározásra, a célok megvalósíthatóságát külön szempontként értékelték. Minden pályázónak igazolnia kellett azt az összhangot, amit a város kulturális stratégiai céljai mutatnak a tervezett programkínálattal, és a kulturális ráfordítások tervezett összetételével. A kiírás egyik jellegzetessége, hogy a kulturális programoknak turizmusfejlesztési célokat is kellett szolgálniuk. A programok iránt várt érdeklődés realitását a kulturális programkialakítás versenytárselemzésével is igazolni kellett, bizonyítandó, hogy a megcélzott kínálat összhangban van az elemzés megállapításaival. A sikeres pályázat egyik alapfeltétele volt, hogy a kulturális értékteremtés és fogyasztás ösztönzésére megvalósítható és megalapozott intézkedési javaslatok kerüljenek megfogalmazásra. Mindezekon felül határozott elvárás volt, hogy a városok a testvérvárosi kapcsolatrendszerüket a civil és kulturális kapcsolatok erősítésére is fel kellett használják. Az EKF-hez kapcsolódó tervezett kulturális program kiválasztását a stratégia megfelelő módon alá kellett támassza.

A kulturális programstratégia megalapozottsága

Az EKF keretében megszervezni kívánt kulturális program kapcsolódása a város jelenlegi kulturális kínálatához és a lakosság kulturális igényeihez szakmailag értékelhető módon bemutatásra került minden egyes pályázó városnál. Az EKF keretében megszervezni kívánt programok megvalósítása során a helyi közösségek, alkotóműhelyek bevonásra kerültek, a programok 2010 utáni fenntartását a realitások ismeretében vállalni tudták a városok.

Kulturális infrastruktúra-fejlesztés illeszkedése a kulturális stratégiához

Szakmailag értékelhető módon be kellett mutatni az EKF keretében megszervezni kívánt kulturális programok megrendezéséhez szükséges infrastruktúrális igények tükrében a fejlesztés megalapozottságát. Az alapelképzelés szerint a fejlesztést követően új kulturális funkciók jönnek majd létre az adott településeken, és ezzel összefüggésben a fejlesztés eredményeképpen nem alakulnak ki hasznosítatlan, eddig kulturális céllal működtetett ingatlanok. Rendkívül fontos kritérium volt az, hogy a fejlesztés révén új munkahelyek jöjjenek létre.

Megvalósíthatóság

Az EKF-hez kapcsolódó kulturális programok megrendezéséhez szükséges anyagi erőforrások rendelkezésre álltak. A fejlesztés tárgyát képező kulturális tér fenntarthatóságát vizsgáló előmegvalósíthatósági terv túlnyomórészt reális volt. Be kellett mutatni azt, hogy a fejlesztés tárgyát képező kulturális tér üzemeltetésének szervezeti kerete és üzemeltetésének anyagi háttere biztosított.

Partnerség

Szintén ki kellett térni arra - és egyben igazolni egyrészt azt -, hogy megtörtént a lakosság, a civil és kulturális egyesületek, a vállalkozások bevonása a stratégia megalkotásába, ennek módszertana bemutatásra került és hatékony volt.

Csak azok a projektek kerültek szakmai értékelésre, amelyek esetében a kulturális stratégia a szakmai bírálókat során minimum 65 pontot teljesített, ellenkező esetben a pályázat elutasításra került volna. A pályázó városok felkészültségét bizonyítja, hogy ilyen okból kifolyólag elutasításra nem került sor.

A projektjavaslatok I. fordulós szakmai értékelése során a fentiekén túl a projekt céljának, illeszkedésének értékelését, a projekt indokoltságát, alátámasztottságát, a megvalósíthatóság és fenntarthatóság kérdéskörét vizsgálták, a pénzügyi-gazdasági szempontokon és a horizontális célok - ezen belül az esélyegyenlőség, illetve a környezeti fenntarthatóság különbontva jelent meg - értékelésén túlmenően. Mindezeket figyelembe véve a feltételek adottak voltak arra, hogy a régiós városok sikeres EKF beruházásokkal támogathassák kulturális életüket.

A regionális EKF pályázatok kapcsán elkészített kulturális stratégiák a pályázatok kötelezően elkészítendő mellékletei voltak, de azokhoz a későbbiekben számon kérhető indikátorok nem tartoztak. A kulturális stratégiák szakmai minősége igen, de a tényleges megvalósulása a pályázati rendszer keretein belül nem ellenőrizhető, a stratégiák iránymutató szerepe akár az aktuális városfejlesztési érdekek áldozatául is válhat.

Irodalom

A határtalan város Európa Kulturális Fővárosa - Pécs, 2010 pályázat <http://195.228.152.115/public/upload/file/dokumentumok/nyilvanos/pecs2010.pdf>

letöltés dátuma: 2010. október 4.

COLIN MERCER 2006: Cultural planning for urban development and creative cities www.culturalplanning-oresund.net

Pályázati útmutató a Dél-Dunántúli Operatív Program A pécsi Európa Kulturális Fővárosa 2010 programhoz kapcsolódó regionális fejlesztések megvalósítása c. pályázati felhívásához Kódszám: DDOP-2008-4.1.1.D/2F-2.f

www.nfu.hu

SRAGNER MÁRTA

Kulturális földrajz - Pécs témakörben megjelent publikációk bibliográfiája (1997-2010)

1997

A magyarság kulturális földrajza. Szerk.: Tóth J., Trócsányi A. Pécs, 1997. Pro Pannonia Kiadó. 226 p.

1998

Trócsányi András: A kulturális földrajz alapjai. In: Általános társadalomföldrajz. I. Szerk.: Tóth J., Vuics T. Budapest-Pécs, 1998. Dialóg Campus Kiadó. pp. 302-323. /Dialóg Campus Tankönyvek/ / Studia Geographica/

Tóth József: A földrajz néhány alapkérdése és a kulturális földrajz. In: Földrajzi kaleidoszkóp. Tanulmányok Krajkó Gyula professzor 70. születésnapjára. Szerk.: Mészáros R., Tóth J. Pécs-Szeged, 1998. JPTE TTK Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, JATE TTK Gazdaságföldrajzi Tanszék. pp. 59-72.

2000

Tóth József: A tudás regionalizmusa. In: Vidékfejlesztés, regionalizmus közművelődés. Szerk.: Török J. Szeged, 2000. pp. 13-18.

2001

Trócsányi András - Wilhelm Zoltán: A Dél-Dunántúl, mint a multikulturális modell egyik lehetséges megvalósulási helyszíne. In: Érintkező kultúrák, kisebbségi értékek (identitás, kultúra, kisebbség). Magyar-horvát-szlovén kisebbségi tanulmányok. Fel. szerk.: Sándor L. Pécs, 2001. MTA Pécsi Akadémiai Bizottság. pp. 77-89.

2002

Tóth József - Trócsányi András: A magyarság kulturális földrajza. II. Pécs, 2002. Pro Pannonia Kiadó. 361 p.

Trócsányi András: A kulturális földrajz alapjai. In: Általános társadalomföldrajz. I. 2. jav. kiad. utánn. Szerk.: Tóth J. Budapest-Pécs, 2002. Dialóg Campus Kiadó. pp. 336-358.

Kovarszki Andrea: Örökségünk határai - az ipari örökség földrajzi vonatkozásai. In: Múlt, jelen, jövő - a településügy térben és időben. Tiszteletkötet Kőszegfalvi György professzor 70. születésnapjára. Szerk.: Kovarszki A., László M., Tóth J. Pécs, 2002. PTE TTK FI pp. 161-168.

Tóth József: A dél-dunántúli régió nyelvi és kulturális kötődése Európához. In: Nyelvek európai éve 2001. A régió nyelvi-kulturális jelenségei. A 2001. november 6-i pécsi konferencián elhangzott előadások szövege. Pécs, 2002. Baranya Megyei Önkormányzat. pp. 13-17.

Nagy Andrea: Nemzeti értékek nemzetközi szintű védelme: a világörökség cím. = Földrajzi Közlemények 126.(50.) 2002. 1-4. pp. 155-162.

2003

Nagy Árpád - Trócsányi András: A magyarországi népesség iskolázottságának területi jellemzői. In: Európai kihívások. II. Tudományos konferencia. Szerk.: Kis M., Gulyás L., Erdélyi E. Szeged, 2003. SzTE Szegedi Élelmiszeripari Főiskolai Kar. pp. 403-407.

Nagy Árpád - Trócsányi András: Az idegennyelv-ismeret területi képe az ezredforduló Magyarországon. In: Európai kihívások. II. Tudományos konferencia. Szerk.: Kis M., Gulyás L., Erdélyi E. Szeged, 2003. SzTE Szegedi Élelmiszeripari Főiskolai Kar. pp. 418-423.

2004

M. Császár Zsuzsa: Magyarország oktatásföldrajza. A magyar közoktatás területi sajátosságai. Pécs, 2004. 189 p. /Pro Pannonia Kiadó/

Berki Mónika - Drávavölgyi Tibor: A kulturális örökség hatása a térségi versenyképességre. In: II. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, 2004. szeptember 2-4. Szerk.: Kovács F. Szeged, 2004. SzTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék. pp. 1-8. CD-kiadvány és <http://geography.hu>

Berki Mónika: Az örökségturizmus szerepe, jelentősége és fejlesztési lehetőségei Pécs város idegenforgalmában. = Turizmus Bulletin 8. 2004. 1. pp. 41-48.

2005

Mánfai György - Pirisi Gábor - Trócsányi András: Európa kulturális fővárosa a Mecsekalján. = A Földgömb 23. 2005. 8. pp. 52-60.

2006

Trócsányi András: Pécs városszerkezetének változása, a kulturális főváros projekt térformáló hatásai. In: III. Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. Budapest, 2006. szeptember 6-7. Budapest, 2006. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet. pp. 1-12. CD-kiadvány és <http://geography.hu>

Pirisi, Gábor - Trócsányi, András: The effects of post-industrial processes in the spatial structure of Pécs, Hungary. In: Stadt und Region Pécs. Beiträge zur angewandten Stadt- und Wirtschaftsgeographie. Red.: Aubert, A., Tóth, J. Bayreuth, 2006. Universität Bayreuth. pp. 89-107. /Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung 243./

Trócsányi András: A kultúra térbelisége - kulturális földrajz. In: Tér - társadalom - kultúra. Szerk.: Török J. Szeged, 2006. Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ. pp. 33-51.

2007

Bevezetés a terület- és településfejlesztésbe. Szerk.: László M., Pap N. Pécs, 2007. 161 p. /A terület- és településfejlesztés oktatása - 1./

A közszolgáltatások szervezésének alternatívái. Szerk.: László M., Pap N. Pécs, 2007. Lomart Kiadó. 191 p. /A terület- és településfejlesztés oktatása - 3./

M. Császár Zsuzsanna: Közoktatás, alapfokú képzés. A középfokú képzés. Felsőoktatás. In: A közszolgáltatások szervezésének alternatívái. Szerk.: László M., Pap N. Pécs, 2007. Lomart Kiadó. pp. 69-115. /A terület- és településfejlesztés oktatása - 3./

Ács Marianna. A kultúra és közművelődés a közszolgáltatások körében. In: A közszolgáltatások szervezésének alternatívái. Szerk.: László M., Pap N. Pécs, 2007. Lomart Kiadó. pp. 151-164. /A terület- és településfejlesztés oktatása - 3./

Tóth József: A magyar népesség kulturális jellemzői a XXI. század elején. In: A társadalmi földrajz világi. Szerk.: Kovács Cs., Pál V. Szeged, 2007. SzTE Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék. pp. 503-510.

Aubert Antal - Berki Mónika - Mészáros Bernadett: Örökségmenedzsment és városfejlesztés Pécsen. In: A területfejlesztés a gyakorlatban. Szerk.: Pap N. Pécs, 2007. Lomart, Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszéke. pp. 115-133. /A terület- és településfejlesztés oktatása - 4./

2008

Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI 248 p. /Geographia Pannonica Nova 2./

A terület- és településfejlesztés társadalomföldrajzi megközelítésben. Tanulmányok. Szerk.: László M., Bucher E. Pécs, 2008. Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet. 331 p. /Geographia Pannonica Nova 4./

Trócsányi András - Stefán Klára: Megújuló Balokány? - Városrész-rehabilitáció az EKF szellemében. In: IV. Magyar Földrajzi Konferencia Debrecen, 2008. november 14-15. Szerk.: Szabó V., Orosz Z., Nagy R., Fazekas I. Debrecen, 2008. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetvédelmi Tanszék, Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Természetföldrajzi és Geoinformatikai Tanszék. pp. 298-306.

László Mária: Kultúra és területfejlesztés. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 8-12. /Geographia Pannonica Nova 2./

Kovarszki Andrea: A kulturális örökség a fejlesztési politikák tükrében. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 35-58. /Geographia Pannonica Nova 2./

Bucher Eszter: Nonprofit szervezetek a kulturális szektorban. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 59-71. /Geographia Pannonica Nova 2./

Pirisi Gábor: Kisvárosok kulturális infrastruktúrája a Dél-Dunántúlon. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 81-100. /Geographia Pannonica Nova 2./

Tóth József: A magyar népesség néhány kulturális jellemzője évezredünk kezdetén. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 101-112. /Geographia Pannonica Nova 2./

Hajdú Zoltán: Pécs: egy történetileg változó, multikulturális város. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 115-125. /Geographia Pannonica Nova 2./

Pap Norbert: Pécs esélyei az európai és a kárpát-medencei városversenyben. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 127-143. /Geographia Pannonica Nova 2./

M. Császár Zsuzsa: A pécsi színházak szerepe a kultúragazdaság fejlődésében. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 145-157. /Geographia Pannonica Nova 2./

Végh Andor: A horvát oktatás és kultúra Pécsen. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 159-176. /Geographia Pannonica Nova 2./

Reményi Péter: Pécs és a "dunai dimenzió" - A dunai németek és potenciális szerepük Pécs fejlődésében. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 177-188. /Geographia Pannonica Nova 2./

Hajnal Klára: Pécs és környékének természeti kultúrája. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 189-199. /Geographia Pannonica Nova 2./

Aubert Antal - Mészáros Bernadett: Kulturális nagyberuházások hatása Pécs város imázsára. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 213-230. /Geographia Pannonica Nova 2./

Trócsányi András: A kulturális gazdaság szerepe a városok megújulásában - Pécs adottságai és esélyei. In: Kultúra - területfejlesztés. Pécs - Európa Kulturális Fővárosa 2010-ben. Szerk.: Pap N. Pécs, 2008. PTE FI pp. 231-244. /Geographia Pannonica Nova 2./

Pirisi, Gábor - Stefán, Klára - Trócsányi, András: The role of cultural economy in the revival of cities - and chances of the city of Pécs. In: Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010. Eds.: Lóczy, D., Tóth, J., Trócsányi, A. Pécs, 2008. Institute of Geography University of Pécs, Imedias Publisher. pp. 11-23. /Geographia Pannonica Nova 3./

2009

Borsos Árpád: A mozi mint innováció magyarországi elterjedése, a hálózat alakulásának földrajzi jellemzői napjainkig. Pécs, 2009. PTE TTK Földrajztudományok Doktori Iskola. 158 p.

Tóth József: A geográfia pécsi gyökerei és sajátosságai. In: Az édesvízi mészkövektől a sivatagi kergekig. Tanulmánykötet a 70 éves Schweitzer Ferenc professzor úr tiszteletére. Szerk.: Fábrián. Sz. Á., Kovács I. P. Pécs, 2009. PTE TTK Földrajzi Intézet. pp. 49-59. /Geographia Pannonica Nova 6/ /Studia ex Instituto Geographico Universitatis Quinqueecclesiensis/

Hajnal Klára - Pirisi Gábor - Trócsányi András: A táj és a belőle fejlődő város: Pécs. In: Az édesvízi mészkövektől a sivatagi kergekig. Tanulmánykötet a 70 éves Schweitzer Ferenc professzor úr tiszteletére. Szerk.: Fábrián. Sz. Á., Kovács I. P. Pécs, 2009. PTE TTK Földrajzi Intézet. pp. 149-166. /Geographia Pannonica Nova 6/ /Studia ex Instituto Geographico Universitatis Quinqueecclesiensis/

Stefán Klára: A pécsi egyetemisták kulturális fogyasztási szokásai és annak térbeli lenyomata. In: Geográfus Doktoranduszok IX. Országos Konferenciája. - Társadalomföldrajzi előadások. - Népeségföldrajz és településföldrajz szekció. Szeged, 2009. március 12-13. Szerk.: Bajmócy P., Józsa K., Pócsi G. Szeged, [2009.] SZTE TTIK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék. pp. 1-14.

Pirisi Gábor - Stefán Klára - Trócsányi András: A kultúra fővárosa előtt: a bányászat szerepe Pécs dinamikus funkcionális morfológiájában. In: A közép- és nagyvárosok településföldrajza. V. Településföldrajzi Konferencia Szombathely, 2009. Szerk.: Csapó T., Kocsis Zs. Szombathely, 2009. Savaria University Press. pp. 257-269.

Kolutáczi Andrea: A közművelődés állapotának vizsgálata. In: Az Ormánság helye és lehetőségei. Az Ormánság társadalmi-gazdasági viszonyainak komplex feltárása. Szerk.: Reményi P., Tóth J. Pécs, 2009. pp. 555-589.

Trócsányi András - Stefán Klára: A pécsi fiatalok városképe és reprezentációja mentális térképek alapján. In: Társadalomföldrajzi kutatások makro-, mezo- és mikrotérségekben. Szerk.: Tóth J., M. Császár Zs., Hasanović-Kolutáczi A. Pécs, 2009. PTE Földtudományok Doktori Iskola. pp. 127-138.

Petrik A. B. - Stefán Klára: A természeti környezet szerepe Pécs kulturális gazdaságában. In: Települési környezet II. Település Környezet Konferencia kötete. Debrecen, 2009. Debreceni Egyetem Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék. pp. 16-24.

Kurilla Annamária - Orosz Éva - Stefán Klára: Linz '09 - A kultúra és az ipar találkozása. = Területfejlesztés és Innováció 3. 2009. 3. pp. 10-18. <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=196>

Kőszegfalvi György: Pécs, kultúra, mediterrán génius. = Területi Statisztika 12.(49.) 2009. 4. pp. 458-461.

2010

Stefán Klára - Trócsányi András: A kulturális gazdasági kínálat térstruktúrája Pécsen. In: A településföldrajz aktuális kérdései. Szerk.: Csapó T., Kocsis Zs. Szombathely, 2010. PTE Földtudományok Doktori Iskola, SzTE Földtudományok Doktori Iskola. pp. 428-439.

Stefán Klára: A kulturális gazdaság térformáló szerepe - a Pécsen végzett kutatások részeredményei. In: Tér - Talentum - Tanítványok II. Szerk.: Görcs N. L., Pirisi G. Pécs, 2010. PTE TTK Földrajzi Intézete és a Földtudományok Doktori Iskola. pp. 171-187.

Trócsányi András: Általános és ágazati földrajz. A kultúrgeográfia alapjai. In: Világföldrajz. Főszerk.: Tóth J. Techn. szerk.: Bokor L., Marton G., Szelesi T. Budapest, 2010. Akadémiai Kiadó. pp. 619-645. /Akadémiai Kézikönyvek/

Kurilla Annamária - Orosz Éva - Stefán Klára: Európai kulturális fővárosok. A linzi lendület. = Fejlesztés és Finanszírozás 2010. 2. pp. 60-68.

Faragó László: Pécs fejlődési pályája. - Egy pécsi polgár szemével. = Területfejlesztés és Innováció 4. 2010. 1. pp. 2-14. <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=196>

Orosz Éva- Stefán Klára - Vati Tamás: 2010: Essen, Pécs, Isztambul Európa kult(r)urális vagy kulturbánus fővárosok? = Területfejlesztés és Innováció 4. 2010. 1. pp. 15-27. <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=196>

Aubert Antal-Jónás-Berki Mónika-Marton Gergely: Pécs pozicionálása a turisztikai piacon. = Területfejlesztés és Innováció 4. 2010. 1. pp. 28-35. <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=196>

Magay Miklós: Városalközpont - rehabilitációk Pécsen, avagy a „Közterek és parkok megújítása” című projekt. = Területfejlesztés és Innováció 4. 2010. 1. pp. 36-45. <http://balkancenter.ttk.pte.hu/index.php?id=196>

Orosz, Éva - Stefán, Klára - Vati, Tamás: From the Ruhr to the Bosphorus European Capitals of Culture 2010 - Essen, Pécs, Istanbul. Od Ruhra do Bospora Europski Gradovi Kulture 2010. Godine - Essen, Pečuh, Carigrad (Istanbul). = Podravina 9. 2010. 17. pp. 124-137.

A Dráva-medence kutatása a horvát-magyar határ két oldalán IPA finanszírozásban

2011-2012 során a Somogy Megyei Önkormányzat gesztorálásával, öt intézmény partnerségében egy energetikai jellegű kutatási projekt kerül megvalósításra. A projekt a geotermia négy szakmai területére koncentrált:

1. Geotermális energiaforrásokra vonatkozó kutatás: Magyar részről az érintett megyékben, azok kisvárosaiban és térségükben található geotermikus potenciál feltérképezése, ehhez kapcsolódóan adatbázis készítés, a szükséges adatok beszerzése, ennek alapján pedig eredmények értékelése történik.

2. Jogi szabályozás vizsgálata: Az EU-szabályozáshoz kapcsolódóan számos probléma vetődik fel magyar és horvát részről egyaránt, hiszen a jogi környezet megszigorodása alkalmazkodásra készíti a szereplőket. Az elmúlt években az EU keleti bővítése révén is új szabályozókkal bővítették az energiafelhasználásra vonatkozó jogi kereteket. Ez mind az újonnan csatlakozott országok, mind a csatlakozás előtt állók számára nagyobb odafigyelést és új szabályozási eszközrendszer és jogi keret megalkotását tette szükségessé. A megújuló energiaforrások előtérbe kerülése pedig egyfajta evidenciát jelentett a primer és szekunder erőforrások leépítésének szükségessége által. Mind az EU, mind a magyar és a horvát partner részéről meg kell vizsgálni a jogszabály-változási folyamatoknak az elemeit, a menetét, a szigorodás feltételrendszerét.

3. Gazdaságossági vizsgálatok: Fontos a gazdaságossági tényezőket is figyelembe venni, így elengedhetetlen pénzügyi feltételezések készítése egyes európai országokkal összehasonlításban. Fontos hangsúlyozni az esetleges innovációs potenciál növekedését, az újítások költségigényét és azok megtérülésének időbeli alakulását, hiszen a költséghatékonyság előtérbe helyezésével ezek mind szerepet játszanak a beruházásokban.

4. Területfejlesztési vizsgálatok: Egy vagy több, a geotermikus energiát sikeresen alkalmazó település vizsgálata, elemzése és az energiaforrás hatására végbemenő, bekövetkező hatásokból modellek kidolgozása, települések-térségek tipizálása.

Pap Norbert
Projektvezető

Új kiadványok a PTE Földrajzi Intézetében

GÁLOSI-KOVÁCS BERNADETT 2010: Környezetfejlesztés a kistérségekben. A környezettudatos kistérségfejlesztés kézikönyve. Publikon, Pécs 243 p.

HAJNAL KLÁRA 2010: Itt és most. Helyi megoldások a globális válságra. Zöld Völgyért Egyesület, Bükkösd 103 p.

KOVÁCS ISTVÁN PÉTER - TRÓCSÁNYI ANDRÁS 2010: Tér-Táalentum-Tanítványok, Publikon, Pécs 360 p.

MÁNFAI GYÖRGY 2010: Az emberiség útjai. Anatóliától az Atlanti-óceánig. Alexandra, Pécs 167 p.

NAGYVÁRADI LÁSZLÓ - SZEBÉNYI ANITA (szerk.) 2010: Bátaszék - kisváros tájak és kultúrák találkozásában. Bátaszék Város Önkormányzata, 186 p.

PAP NORBERT 2010: Magyarország a Balkán és Mediterráneum vonzásában. Publikon, Pécs 321 p.

PAP NORBERT (szerk.) 2010: Városunk Dombóvár a kezdetektől napjainkig. Dombóvár Város Önkormányzata, Dombóvár, 408 p.

Szerzőink

Béres Gábor

A Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség városrehabilitációs projektekért felelős projektmenedzsere. Várostervezőként majd félszáz dél-dunántúli település fejlesztési koncepcióját, településrendezési tervét készítette el. Írországban várostervezőként több városrehabilitációs, közterületmegújítási projektben működött közre. Jelenleg a PTE Földtudományok Doktori Iskola hallgatója, ahol az integrált városfejlesztés dél-dunántúli tapasztalatainak felhasználásával kialakítható új városfejlesztési lehetőségek témakörét kutatja.

beres.gabor@deldunantul.eu

Dr. habil. Husz Mária, CSc egyetemi docens

Esztéta, közművelődés, művészetelmélet és turizmus szakértő (PTE FEEK). A kultúra olyan különös összefüggéseit oktatja és kutatja, mint a kortárs művészet esztétikája és menedzselése, a kreatív iparok, a kulturális örökségturizmus. Számos cikk, monográfia szerzője, galériavezető, az MTA PAB Közművelődési Munkabizottságának elnöke.

huszmara@gmail.com

Sragner Márta

Osztályvezető-könyvtáros, szakbibliográfus 2010. február 16. óta nyugdíjas, utolsó munkahelye a Csorba Győző Megyei Könyvtár volt. 1979 óta szerkeszt természettudományi szakbibliográfiát, eddig 31 bibliográfiája jelent meg, a Pécsi Tudományegyetem 1996 óta nyolc bibliográfiáját jelentette meg.

sragnermarta@gmail.com